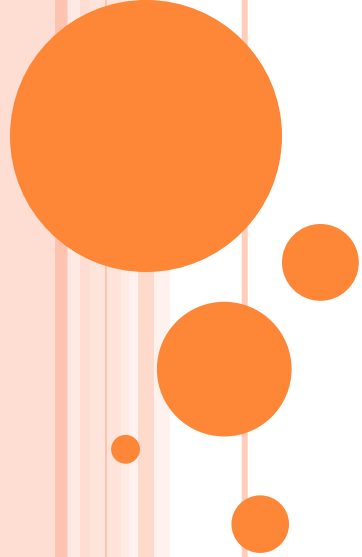

Ekstra Sunum

ADAM SMİTH

GÖRÜNMEZ EL

İKTİSAT NORMAL ÖĞRETİM

GÖRÜNMEZ EL NEDİR?

Adam Smith tarafından 1776 yılında ilk defa ifade edilen iktisadi hayatın düzenlenmesi sırasında fiyat mekanizması aracılığıyla kendini gösteren ve piyasadaki dengeyi sağlayan düzenleyici güçtür.

Piyasada düzeni sağlayan ve hangi malların kimler için, ne miktarlarda üretileceği gibi temel ekonomik sorunları çözümlen bir “Görünmez El” diğer adıyla serbest fiyat mekanizması vardır. Ulusların zenginliği kitabında Smith şöyle der; “her birey kendi çıkarı peşinde koşarken sıklıkla katkıda bulunacağından çok daha etkin olarak topluma katkıda bulunur. Bu yüzden herkesin bencil olduğu bir toplumda uyum, bilinçli bir müdahale olmasa da kendiliğinden oluşacaktır. Bu kendiliğindenliği sağlayan mekanizma olan “Görünmez El” piyasa ilişkileri olarak açıklanmaktadır.

Adam Smith'in "Görünmez El" ifadesi iktisattaki en popüler ve en çok tartışılan eğretilmelerden biridir. "Görünmez el", arz-talep kanununun kısa adıdır ve bu iki etkenin itme ve çekmesinin toplumun tümüne nasıl fayda sağladığını açıklar. Görünmez El kimilerine göre dost kimilerine göre düşmandır. Ardında yatan basit fikir şudur: İnsanların kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi yanlış değildir. Serbest bir piyasada, kendi çıkarını kovalayan insanların toplam eylemi toplumun tümüne fayda sağlar ve herkesi zenginleştirir.

Gazetelerin köşelerinde ve pek çok akademik metinde “görünmez el”in yarar ya da zararlarını okumak mümkündür. Ne var ki, her ne kadar sık sık Adam Smith’e atıf yapılsa da bu yorumların pek azı Smith’in özgün görünmez elinden bahsetmektedir. Bu metinlerde bahsi geçen eller Smith’in görünmez elinin modern yorumlarıdır. Kimi “neoklasik görünmez el”e kimi “Avusturya ekolü görünmez el”ine, kimi “evrimci görünmez el”e kimi ise “neoliberal bir görünmez el”e atıf yapmaktadır. “Görünmez El” ile ilgili yazı ve yorumları dikkatlice okuyup birbirleriyle karşılaştırınca göreceğiniz şey aslında ortada çok sayıda farklı görünmez el olduğudur.

Gerçek şu ki Smith’in “Görünmez El”i kendine ait bir hayata sahip olmuş, çoğalmış, değişmiş ve neredeyse içinden çıkılmaz bir bağlantılı eğretilmeler ağı haline gelmiştir.

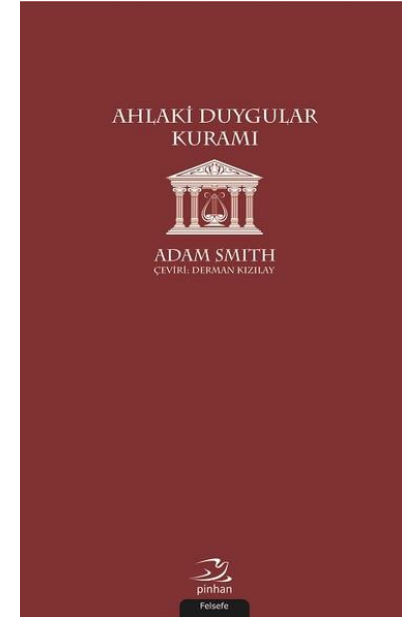
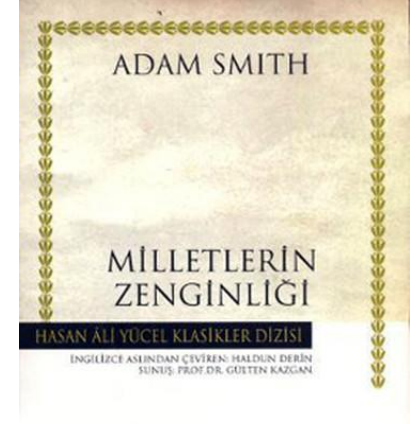

ESERLER

Adam Smith görünmez el metaforunu ilk kullandığı Astronomi Tarihi (1758) kitabında Jupiter'in görünmez elinden bahseder ve doğa olaylarının (ateş, yerçekimi,...vb) gerçekleşme nedeninin Jupiter'in görünmez eliyle ilgisi olmadığını iğneleyici bir dille belirtir. Daha sonra görünmez elden bahsederken herhangi bir görünmez el olarak alır ve ekonomi alanında kullanır.

Ekonominin kurucusu kabul edilen **Adam Smith**, “Görünmez El” tabirini Ahlaki Duygular Kuramı'nda (1759) kullandı. Bu kitapta insanların etkileşim ve iletişimini, ahlaki dürüstlüğü ve insanın kendi çıkarını kovalayan doğasını inceliyordu.

Smith, 1776 tarihli klasik eseri Milletlerin Zenginliği'nde bu tabiri sadece üç kere kullanır.

Adam Smith'in Eserlerinde “Görünmez El”

1. Astronomi Tarihi (1758)

Smith Astronomi ile ilgili risalesinde görünmez eli, doğadaki düzenlilikleri Tanrıların eylemlerine atıf yaparak açıklayan ilkel insanlardan bahsederken kullanır.

“Öyleyse, ona göre (ilkel insanlara göre), güzelliği ya da büyüklüğüyle, faydası ya da zararı ile nazarı dikkatini çekecek kadar kayda değer olan ve işleyişleri tam anlamıyla düzenli olmayan her doğa objesi, görünmeyen ve tasarlayıcı bir kuvvetin emriyle gerçekleşiyordu.”

“Doğaları gereği, ateş yanar ve su tazelenir; ağır şeyler düşer ve hafif nesnelere yukarı doğru hareket edebilir; Jüpiterin görünmez eli bu meseleler için gündeme getirilmemiştir. Ancak, gök gürültüsü ve yıldırım, fırtınalar ve güneş ışığı gibi daha düzensiz şeyler onun takdirine ya da öfkesine bağlanmıştır.

2. Ahlaki Duygular Kuramı (1759)

Smith, Ahlaki Duygular Kuramı'nda zenginlerin bencil davranışlarının nasıl (doğal faktörlerin de yardımıyla) toplumun çıkarlarına hizmet ettiğini ve insan türünün çoğalmasını sağladığını anlatırken görünmez ele atıf yapmıştır.

“Zenginler fakirlerden çok az daha fazla tüketirler ve doğal bencillikleri ve aç gözlülüklerine rağmen, sadece kendi rahatlarını sağlamaya çalıştıkları halde, istihdam ettikleri insanların emeğinden istedikleri tek şey kendi gururlarının ve doymaz arzularının tatmini olduğu halde, fakirlerle üretimin tüm katma değerini paylaşırlar. Hayat için gerekli olan şeyleri, görünmez bir el tarafından dünya tüm sakinleri arasında eşit olarak bölüştürülmüş olsaydı olmuş olacak olan dağılım ile hemen hemen aynı biçimde dağıtmaya itilirler; böylece amaçlamadan ve bilmeden, toplumun çıkarlarına hizmet ederler ve insanın çoğalması için uygun koşulları sağlarlar.”

3. Ulusların Zenginliği (1776)

Ulusların Zenginliği'nde ise Smith, tacirlerin kendi güvenliklerini artırmak amacıyla yabancı endüstriler yerine yerli endüstrileri destekleyerek nasıl toplumun çıkarlarına hizmet ettiklerini açıklarken “Görünmez El”den bahseder.

“Tacirler yabancı endüstri yerine yerli endüstriye destek vererek, sadece kendi güvenliğini sağlamaya çalışır ve o endüstriyi üretimini en değerli hale getirecek şekilde yönetirken sadece kendi kazancını amaçlar ve bunu yaparken, birçok başka durumda olduğu gibi, görünmez bir el tarafından amaçlamadığı bir sonun ortaya çıkmasına katkıda bulunmaya itilir. Bu sonucun onun amaçları arasında olmaması her zaman toplum için daha kötü değildir. Genellikle kendi çıkarlarını gözeterek toplumun çıkarlarına, hizmet etmeyi amaçladığı duruma göre daha etkili bir biçimde hizmet eder.

Görünmez El ve Görünmez Güçler

Smith, bir felsefeci olarak görevinin doğal ve toplumsal düzeni açıklayan nedensel mekanizmaları ortaya çıkarmak olduğunu düşünür. Astronomi Tarihi'nde görünmez varlıklara atıf yapan açıklamaları eleştirir, Ulusların Zenginliği ve Ahlaki Duygular Kuramı'nda ise ulusların zenginliğinin ve ahlaki ilkelerin ortaya çıkışını insanın temel özelliklerine atıf yaparak açıklamaya çalışır. Ahlaki Duygular Kuramı'nda "Görünmez El" in geçtiği pasajda kendi çıkarları peşinde koşan zenginlerin nasıl toplumun çıkarlarına hizmet ettiğini açıklamaya çalışır. Ulusların Zenginliği'nde ise toplumun ithal kısıtlamalarının yokluğunda neden daha iyi durumda olacağını kendi amaçları peşinde koşan tacirlerin eylemlerine atıf yaparak açıklar. Dolayısıyla, kendi çıkarları peşinde koşan bireylerin karşılıklı etkileşiminin nasıl toplumun çıkarlarına hizmet edebileceğini ve birbirinden ayrı iki olgunun, kişisel çıkarların ve toplumsal faydanın nasıl ilişkili olabileceğini göstermeye çalışır. Bu bağlamda, bireylerin amaçları olmayan bir sona doğru görünmez bir el tarafından yönlendirildiklerine dair ifade gerçekten ironiktir. Çünkü Smith, bilimsel açıklamaların görünmez şeylere atıf yapmasını eleştirir. Öyleyse Adam Smith'in "Görünmez El" ile mistik, görünmez güçlere atıf yaptığını söylemek doğru değildir. Aksine, Smith, görünmez güçlerin bilimde yeri olmadığını düşünür.

Görünmez El ve Amaçlanmayan Sonuçlar

Görünmez el metaforunda ve daha sonra kendiliğinden doğan düzenin oluşumunda her zaman amaçlanan eylemler (bireylerin kendi çıkarları peşinden koşması) ile amaçlanmayan sonuçların (irade dışı, kontrolsüz, özerk serbest piyasanın oluşması) oluşup oluşmayacağı tartışmaları yapılmaktadır. Bu tartışmalara göre, Smithyen görünmez el metaforunda neden her zaman etkin ya da olumlu beklenen sonuçların, işlevselci bir bakış açısı oluşturulmakta olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Bu bağlamda, görünmez el mekanizmasının varlık nedeni olan amaçsal işlevlerin, her durumda işleyeceği varsayılmaktadır. Bu yüzden, görünmez el düşüncesinin merkezinde öngörülme-yen sonuçların her zaman iyi değil kötü sonuçlarda ortaya çıkarabileceği durumu ortaya çıkmaktadır.

- Sonuç sosyal (makro) düzeyde ortaya çıkmaktadır.
- Sonuç hiçbir birey tarafından amaçlanmamıştır.
- Sonuç birçok bireyin aracılığı ile ortaya çıkmıştır.
- Bireylerin amaçları bireysel (mikro) düzeyi hedef almaktadır.
- Bireyler aynı sonuca ulaşmak için birlikte hareket etmemektedir.

“Görünmez El” sonuçlarının ne türden şeyler olduğunu anlamak için basit bir örnek verebiliriz. Domates almak amacıyla pazara, bakkala veya markete gittiğimizde, domates alma kararımızı verirken kararımızın domates genel fiyatlarına nasıl etki edeceğini nadiren düşünürüz. Amacımız bireysel düzeyde bir amaçtır, belirli bir miktarda domates alıp eve götürmeyi amaçlarız. Domates almayı amaçlayan tüm bu insanların karar ve eylemleri bir araya geldiğinde domates fiyatları bundan etkilenir. Hiç birimiz domates fiyatlarını etkilemeyi düşünmediğimiz halde kararlarımız makro değişkeni domates genel fiyatlarını etkilemiştir. Amaçlamadığımız bu sonuç bir “Görünmez El” olarak değerlendirilebilir. Diyelim ki, domatesleri beğenmedik, kalitesine oranla fiyatını yüksek bulduk ve almaktan vazgeçtik. Eğer diğer bireylerde bizim gibi davranırsa bu piyasaya sürülmüş olan bu kalitesiz domatesin fiyatının düşmesine ve belki de ertesi gün kahvaltıda değil de yemeklik olarak satılmasına neden olabilir. Bu da bizim amaçlamadığımız bir sonuçtur. Tek bir kişinin kararı, sonucu bu şekilde etkilemez. İşte bireysel kararların enflasyon üzerindeki etkisiyle ilgili bu basit açıklama bir “Görünmez El” açıklaması olarak düşünülebilir.

Görünmez El ve Bencil Tacirler

İlk olarak belirtmek gerekir ki, kendi çıkarları ve amaçları peşinde koşan bireylerin bencil olması gerekmez. Zaten Smith'in Ahlaki Duygular Kuramı'nda ele aldığı "empati", "sempati" ve "arkadaşlık, ortaklık hissi" gibi kavramlar bireylerin kendi çıkar ve amaçları peşinden koşmasının zorunlu bencillik olarak algılanmaması gerektiğini gösterir. Kendi çıkarı veya amaçları peşinden koşma, bireyin kendisi ve yerel çevresi ile ilgili amaçlar peşinden koşması olarak anlaşılmalıdır. Smith'in bireyleri ne kadar bencil olarak tasarladığı sorusunu bir kenara bırakıp "görünmez el" ile ilgili tartışmamızı Ulusların Zenginliği ile kısıtlasak bile Smith'in her türlü bencil davranışı övdüğüne dair inanışın yanlış olduğunu gösterebiliriz.

Görünmez El ve Devlet

Ulusların Zenginliği'nin beşinci kitabında Smith, siyasi iktidarın gelirleri meselesini tartışırken devletin görevlerinden de bahseder. Smith'e göre devletin birinci görevi ülkeyi korumaktır. Siyasi iktidar bunu yapabilmek, askeri harcamaları karşılayabilmek bir ordu besleyebilmek için çeşitli düzenlemeler yapabilir. Devletin ikinci görevi adaleti sağlamaktır. Smith'e göre devletin üçüncü görevi ise tek tek şahısların kurmak istemeyeceği kamu kurumlarının kurulması ve bayındırlık hizmetlerinin sağlanmasıdır. Görüldüğü gibi Smith devlete iktisadi hayatın düzenlenmesi ve yürütülmesi için pek çok görev vermektedir. Kısaca, Adam Smith'in "görünmez el"i her türlü devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu ima etmez, aksine Smith devletin iktisadi faaliyetlere müdahalesinin gerekli olduğu pek çok durumdan bahsetmekte ve adeta bir sosyal devlet savunması yapmaktadır.

Görünmez El ve Ticarete Serbestleşme

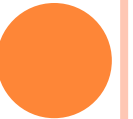
Smith “görünmez el” ile serbest ticareti savunmuştur; ancak, serbestleşmenin kısa dönemde getirebileceği kötü etkilerinin farkındadır. Bu sebeple, serbestleşme sürecinde devlete önemli önemli rol biçer. Smith, hem, ülke güvenliği, ticaret yapılan ülkenin mallarına vergi koyması gibi durumlarda ticaretin kısmen sınırlanabileceğini kabul eder, hem de ticaret serbestleşmesinin ilk başta yaratabileceği zararların farkındadır. Bu bağlamda eğer günümüz de yaşıyor olsaydı, gelişmekte olan ülkelerin aniden ticareti serbestleştirmesine muhtemelen karşı çıkardı. Yavaş, kademeli ve kamu yararını göz önüne alan bir serbestleşme politikasını desteklerdi ve serbestleşme sürecine devletlerin tamamen seyirci kalmasına karşı çıkardı. Kısaca Smith’in, yaygın kanının aksine, serbest ticaret ve devletin rolü konusunda çok daha dikkatli olduğunu düşünebiliriz.

Görünmez El ve Refah Teorisi

İktisatçıların en önemli meziyetlerinden biri hangi sonuçların hangi varsayımlar altında ortaya çıktığına özel dikkat göstermeleridir ve görünen o ki, refah iktisadının “görünmez el” ile ilişkilendirilen teoremi ancak çok kısıtlayıcı koşullar altında işlemektedir. Bahsini ettiğimiz bu refah iktisadı teoremlerine göre, belirli koşullar altında, her rekabetçi denge Pareto optimumdur ve her Pareto optimum, rekabetçi bir dengeyi işaret eder. Refah iktisadının teoremlerinden biri bazen “görünmez el teoremi” olarak adlandırılır. Bu teoreme göre gelir dağılımı veriyken, uzun dönem rekabetçi denge kaynak tahsisinin optimum olmasına yol açar ve kaynak tahsisin optimum olduğu her durum bir uzun dönem tam rekabetçi dengeye karşılık gelir.

Gerçekten de birçok iktisatçı ,iktisadın ilerleme çizgisinin Smith’in görünmez elinden başlayıp genel denge teorisine ve Arrow ve Debreu’nun tam rekabetçi dengenin varlığını ve optimalliğini gösteren ispatları üzerinden geçtiğini düşünür.

SONUÇ

Adam Smith' doğal ve sosyal olgu ve olayları açıklamak için bunlar arasındaki nedensel bağlantıları sergilememiz gerektiğini düşünmektedir; “görünmez el” ile işaret ettiği şey aslında sergilemek için uğraştığı bu nedensel bağlantılardır. Örneğin Smith, bize ulusların neden ve nasıl zenginleşeceğini, bir ülkenin refah ve zenginliğinin neden değerli metallere ibaret olmayacağını, ithalat kısıtlamalarının kalkmasının neden toplum için faydalı olduğunu, piyasada fiyatların nasıl belirleneceğini, devletin neden bazı kamu hizmetleri vermesi gerektiğini, ve benzeri açıklamaya çalışır. Açıklarında bize, ellinden geldiğince, olay ve olgular arasındaki nedensel bağlantıları sunmaya gayret gösterir. “Görünmez El”e atıf yaparken bize hem etrafında olup biteni açıklamak için görünmez ve tanrısal güçlerden medet uman o ilk insanları, hem de bu sergilediği bağlantıların ilk bakışta görülmemiş olabileceğini hatırlatır.

SORULAR

1) Adam Smith kaç eserinde “görünmez el” ifadesini kullanmıştır?

a-1 b-2 c-3 d-4 e-5

2) Adam Smith “görünmez el” ile bireylerin amaçlamadıkları faydalı toplumsal sonuçlar ortaya çıkarabileceğini söylemiştir ve bu sebeple bireyleri kendi yaptıklarının sonuçlarını öngöremeyen kör insanlar olarak resmetmiştir. Bu önerme doğru mudur?

a-Doğru b-Kısmen doğru c-Yanlış

3) Adam Smith “görünmez el” ile bencilliği övmüş, kendi çıkarı peşinde koşan bireylerin her zaman toplum için faydalı sonuçlar ortaya çıkaracağını savunmuştur. Bu önerme doğru mudur?

a-Yanlış b-Doğru

4) Adam Smith “görünmez el” ifadesini iktisat dışı bağlamlarda kullanmış mıdır?

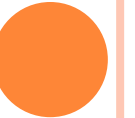
a-Evet 1 kez b-Evet 2 kez c-Evet 3 kez d-Evet 4 kez e-Hayır

5) Adam Smith’in “görünmez el”i her türlü devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu ima eder. Bu önerme doğru mudur?

a-Doğru b-Yanlış

6) Adam Smith “görünmez el” ile serbest ticareti savunmuş olduğu için günümüzde yaşasaydı gelişmekte olan ülkelerdeki uluslar arası ticaretin serbestleştirilmesi politikalarını desteklerdi. Bu önerme doğru mudur?

a-Doğru b-Yanlış c-Politikanın uygulanışına bağlı

HAZIRLAYANLAR

SENA PİRAL
BURAK GİTTİGELMEZ
KAMERCAN GÜLHAN

KAYNAKÇA

Prof. Dr. Erdal M. Ünsal - Mikro
İktisada Giriş

Özel, Hüseyin (2009) “İktisat ve Sosyal
Teoride ‘Görünmez El’ Eğretilenmesi”,
Amme İdaresi Dergisi, 42 (2), (Haziran),
45-65

Aydınolat, N.e., 2010, Adam Smith’in
Görünmez Eli – Doğru Sanıyor
Olabileceğiniz Yanlışlar

